

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО НАРОДНОГО ОДЯГУ НА ЗАКАРПАТТІ

Василь КОРОЛЬ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0471-2115>
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Комунальний заклад «Закарпатський музей
народної архітектури та побуту»
Закарпатської обласної ради, відділ фондів,
вул. Капітульна 33а, 88000, м. Ужгород, Україна,
e-mail: anshamash@gmail.com

**Коцан В. Традиційний народний одяг
Закарпаття ХІХ — першої половини
ХХ ст.: етнічна специфіка, обрядова роль.
Василь Васильович Коцан. Ужгород:
Видавництво Олександрів Гаркуші, 2021.
296 с.: іл.**

Монографія Василя Коцана «Традиційний народний одяг Закарпаття ХІХ — першої половини ХХ ст.: етнічна специфіка, обрядова роль» є логічним результатом тривалих наукових студій автора. Вона спирається на солідну базу авторських польових матеріалів, зібраних під час численних етнографічних експедицій Закарпаттям, архівних, літературних, речових та зображувальних джерел. Всі вони дали можливість здійснити комплексний аналіз та узагальнення еволюції одягових традицій Закарпаття ХІХ — першої половини ХХ ст., визначити етноідентифікуючі ознаки, етнографічно розмежувальні риси вбрання етнографічних груп українців і національних меншин краю, виявити сакральну роль одягу, провести детальний аналіз крою та елементів оздоблення складових одягових комплексів, окремий акцент зробити на застосуванні народного вбрання у родинній обрядовості, звичаях річного календарного циклу, світоглядних віруваннях та народній магії.

Тема дослідження В. Коцана надзвичайно актуальна для етнологічної науки з декількох причин. По-перше, народний одяг є одним з головних елементів традиційної культури етносу, що дозволяє встановити чи уточнити межі проживання етнографічних груп і національних меншин у його структурі. По-друге, збір відомостей про народний одяг різних етнографічних груп українців дасть змогу докладніше вивчити специфіку цієї ділянки традиційної культури українців загалом.

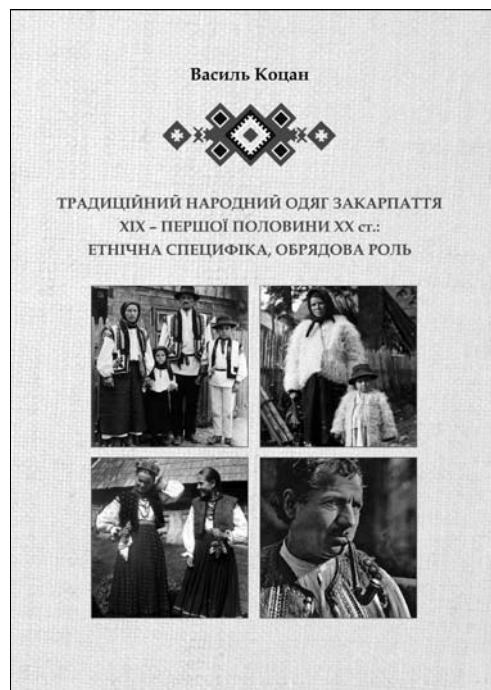
Проведене Василем Коцаном дослідження про один з вагомих компонентів етнічного визначення — вбрання, та ще й у такому особливому за культурою, політичною історією краю, як Закарпаття, безумовно є предметом поглибленого наукового вивчення. Актуальність обраної теми можна обґрунтувати значною кількістю причин. По-перше, спеціальних наукових комплексних досліджень про одяг Закарпаття ще не було, і, відповідно, немає єдиного концептуального підходу до означеної проблематики. У зв'язку із цим надзвичайно важливою та актуальною є розробка науково-теоретичних підходів до традиційного вбрання краю, його етнічної специфіки та обрядової ролі в ХІХ — першій половині ХХ ст. По-друге, актуальність може бути підтверджена також і необхідністю популяризації народного вбрання, що наділено і важливим практичним виміром. Ні для кого не є секретом те, що народне вбрання — це найбільш яскравий, естетич-

ний, візуальний прояв, що символізує Україну в цілому. І його дослідження, популяризація, перетворення в необхідний елемент буття громадян України є важливим завданням держави. По-третє, результати дослідження дадуть можливість історикам, етнологам, мистецтвознавцям більш глибоко виразити існуючі підходи до вивчення різних аспектів традиційного народного вбрання.

Структура роботи добре продумана і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків, у яких вміщені розроблені автором карти локальних одягових комплексів, а також світлини кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. У вступі Василь Коцан обґрунтував актуальність теми, визначив її мету та завдання дослідження, подав аргументацію щодо новизни отриманих результатів. Цілком логічно і достатньо обґрунтовані хронологічні рамки, географічні межі роботи та перспективи подальших досліджень.

У першому розділі монографії «Історіографія проблеми, характеристика джерел» детально проаналізовано стан наукової розробки проблеми в українській та іноземній історіографії ХІХ — початку ХХІ ст. Автор характеризує головні праці, присвячені досліджуваній проблематиці. Розгляд історіографії здійснюється за хронологічним принципом. Такий підхід дає можливість прослідкувати наростання зацікавленості окресленою проблематикою етнографами, мистецтвознавцями, істориками, краєзнавцями. Значну увагу у роботі присвячено характеристиці джерельної бази, яку згруповано за такими видами: матеріали польових досліджень автора, музейні експозиції та збірки традиційного народного одягу Закарпаття ХІХ — першої половини ХХ ст., архівні рукописні матеріали.

У другому розділі «Народний одяг як прояв етнічної ідентичності етнографічних груп українців Закарпаття» на основі особливостей крою та деталей оздоблення всіх складових комплектів жіночого та чоловічого вбрання виділено локальні одягові комплекси долинян, гуцулів, бойків і лемків краю. Визначено час формування їх основних особливостей, помітних змін в крої та оздобленні, а також час відчутного впливу міської моди та іноетнічних проникнень. Виокремлено етноідентифікуючі ознаки та етнографічно розмежувальні риси як чоловічого, так і жіночого вбрання. У долинян до таких автор відно-

сить форму вирізу горловини на сорочці, наявність та спосіб одягання різних видів поясного вбрання, форми та розміри головних уборів, техніку та колорит вишивки, використання фабричних матеріалів в оздобленні одягу та ін. Етнічну специфіку та локальну різноманітність жіночого народного вбрання гуцулів Закарпаття окреслено через характеристику розрізу пазухи на передній полі, уставкову вишивку, орнаментику запасок і поясів, наявність сукняних спідниць («літників»), оздоблення хутряних безрукавок, форми і розміри весільних барвінкових вінків, хусток і постолів. За матеріалами вивчення народного вбрання в бойків Закарпаття його поділено на воловецький та міжгірський, а лемків — на великоберезнянський та перечинський варіанти. До архаїчних рис бойківсько-лемківського вбрання віднесено білий колір, незшиті форми, спільність крою окремих елементів вбрання.

У третьому розділі «Еволюція народного одягу національних меншин Закарпаття в умовах етнічного та етнографічного порубіжжя» аргументовано, що одним із важливих чинників, які впливали на формування образу пограниччя, була етнічна ідентичність його населення, безпосередньо пов'язана з народним вбранням та міжетнічними відносинами. До ідентифікуючих ознак угорського вбрання автор відносить вишивку, виконану технікою двостороння гладь, чоловічу сукняну накидку («сюр»);

румунського — прямокутний виріз горловини жіночої сорочки, вовняну накидку («губе»), шкіряні штани («чоаречь»), словацького — сорочки з короткими рукавами, блузи («візитки») з довгими рукавами, оздобленими вузькими смугами вишивки, носіння кількох спідниць, чепці з трикутною передньою частиною.

Четвертий розділ рецензованої монографії присвячений сакральній ролі одягу. Василь Коцан описує обряди та звичаї родинного циклу (народження дитини, весілля та похорон), основні свята річного календарного циклу, де застосовуються складові народного вбрання Закарпаття. Важливою є спроба розглянути магічну та ритуальну функцію одягу,

ряд знакових функцій вбрання з набором формальних ознак (матеріал та його обробка, спосіб виготовлення та носіння, голизна, колір, новий-старий, належність та призначення).

Монографія В. Коцана «Традиційний народний одяг Закарпаття ХІХ — першої половини ХХ ст.: етнічна специфіка, обрядова роль» — є вагомим вкладом в сучасну етнологію та мистецтвознавство. Праця має наукове та культурно-освітнє значення і викличе зацікавлення не лише в етнографів, музейних працівників, мистецтвознавців, але і в ширшій читацькій аудиторії — усіх хто цікавиться декоративно-ужитковим мистецтвом та матеріальною культурою України.